

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU
ODELJENJU ZA PSIHOLOGIJU

Izveštaj komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije „Da li skale laganja mere laganje ili supstantivne dimenzije ličnosti?“ kandidata Ivane Peruničić Mladenović

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 07. decembra 2017. godine imenovana je komisija za ocenu doktorske disertacije Ivane Peruničić Mladenović pod nazivom „Da li skale laganja mere laganje ili supstantivne dimenzije ličnosti?“. Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i o njoj podnosimo sledeći

IZVEŠTAJ

Osnovni podaci o kandidatu

Ivana Peruničić Mladenović (1978, Beograd) je student doktorskih studija psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (prosek ocena 10.00). Osnovne studije psihologije je završila na istom fakultetu 2006. godine. 2009. godine je kod mentora Prof. Dr Gorana Kneževića odbranila master rad sa ocenom 10 na temu „Predmet merenja skala za detekciju socijalno poželjnog govaranja“.

Naučno-istraživačkim radom je počela da se bavi još tokom osnovnih studija, a u praksi je nastavila u Institutu za mentalno zdravlje u kojem je zaposlena od 2006. godine na poslovanje kliničkog psihologa, a istovremeno i psihoterapeuta i istraživača. Završila je specijalizaciju iz medicinske psihologije na Medicinskom fakultetu, Univerziteta u Beogradu. Završila je edukaciju iz Racionalno-emotivne bihevioralne terapije,

atrenutno pohađa edukaciju iz Sistemsko-porodične psihoterapije.

Radilajeka o istraživačnom projektu Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Učestvovala u projektu katedre za Razvojnupsihologiju „Tamna strana škole“;

vodila deo projekta pod nazivom: „Rasprostranjenost moralaučenika prema školskim prestupima“.

U knjigama rezimeima objavljen preko 80 radova, a u naučnim internacionalnim i domaćim časopisima 15 članaka. Radovi kandidata pokrivaju teme iz oblasti psihologije individualnih razlika, kliničke psihologije, psihoterapije, psihologije ličnosti.

Osnovni podaci o disertaciji

Rukopis doktorske disertacije Ivane Peruničić Mladenović pod nazivom „Da li skale laganja mere laganje ili supstantivne dimenzije ličnosti“ sadrži ukupno 184 strana (318.998 slovnih znakova). Rad je pisan na srpskom jeziku, štampan je na papiru A4 formata, sa marginama od 30mm. Prored osnovnog teksta je podešen na 1.5 red. Rad sadrži ukupno 26 tabele i 2 grafikona. Tekst rada je podeljen na sledeće veće celine: Teorijski deo (str. 1-44); Metodološki deo (str. 45-48); Prva studija – Da li postoji povezanost rezultata samoprocena i procena grupe vršnjaka na skali laganja? (str. 49-63); Druga studija – Longitudinalna studija: praćenje stabilnosti mera laganja i ličnosti i njihova povezanost sa vršnjačkim procenama i ranim dečijim interesovanjima (str. 64-88); Treća studija – Da li visoko skorovi na skali laganja zaista ukazuju na osobu koju bi i grupa vršnjaka procenila da ima manje socijalno poželjnih osobina? (str. 89-116); Diskusija (str. 117-142); i Literatura (str. 143-163), koja sadrži 275 referenci.

Predmet i cilj disertacije

Predmet ovog rada je provera validnosti skala laganja, tj. utvrđivanje da li je predmet

merenja skala laganja detekcija neiskrenosti ispitanika ili je mera supstantivnih osobina ličnosti.

Izvedene su tri studije. Cilj prve studije je bio da pruži odgovor na pitanje da li postoji slaganje između podataka koje ispitanik daje o sebi i ispitanik na skali laganja sa podacima koje o ispitaniku daje više drugih osoba na skali laganja. Ako bi postojalo slaganje u informacijama iz dva izvora to bi išlo u prilog supstantivnoj interpretaciji predmeta merenja skala laganja. Cilj druge studije je bio da uporedi vremensku stabilnost predmeta merenja skala laži i vremensku stabilnost ličnosti i tendencije činjenja školskih prestupa. Sličnost ovih koeficijenata stabilnosti bi bio značajan argument protiv ideje da je skor na skali laganja taktika u odgovaranju, već da se pre radi o trajnim, supstantivnim karakteristikama ličnosti. Cilj treće studije je bila provera tačnosti osnovne ideje na kojoj je zasnovana logika konstrukcije skala laganja da osobe koje imaju visoke skorove na skali laganja imaju tendenciju da budu manje poštene, tj. da se prikazuju u socijalno povoljnijem svetlu, naročito u situacijama kada su izložene proceni, i imaju interes da se prikažu boljim nego što jesu.

Osnovne hipoteze

Glavni cilj ovog rada je provera validnosti skala laganja, tj. utvrđivanje da li je predmet merenja skala laganja detekcija neiskrenosti ispitanika ili je mera supstantivnih osobina ličnosti.

Izraženo je očekivanje da su predmet merenja skala laganja stvarne individualne razlike u ličnosti, a ne manipulisanje rezultatima testova, tj. lažiranje. Iz ovoga sledi očekivanje da su niska amoralnost i visoka saradljivost dimenzije ličnosti koje su najviše supstantivno povezane sa individualnim razlikama na skalama laganja.

Ove pretpostavke su proveravane kroz tri studije. Prva studija je dizajnirana da pruži odgovor na pitanje: Da li postoji slaganje između podataka koje o sebi ispitanik prezentuje na

skali laganja sa podacima koje o ispitaniku izjavi više drugih osoba na skali laganja? Druga studija pruža odgovor na pitanje: Da li postoji test-retest stabilnost čiji koeficijenti su slični koeficijentima stabilnosti ličnosti i skale školskih prestupa? Treća studija odgovorana pitanje: Da li je tačna osnovna ideja na kojoj je zasnovana logika konstrukcije skala laganja da su visoki skorovi na skali laganja posledica činjenice da nepoštene osobe imaju tendenciju da se prikazuju u socijalno povoljnijem svetlu, naročito u situacijama kada su izložene proceni i imaju interes da se prikažu boljim nego što jesu?

Specifični cilj ovog rada je da se - u validaciji skala laganja - poprave postojeći metodološki problemi studija koje su koristile mali broj procenjivača (najčešće jednog, a ređe dva) kao objektivnu meru procene ličnosti oslobođene od strategije odgovaranja, tj. socijalne poželjnosti.

Sadržaj disertacije i ostvareni rezultati

Teorijski deo se opširno bavio uticajem lažiranja na validnost mera samoprocena prikazujući različita gledišta u vezi efekata koji davanje socijalno poželjnih odgovora ima na promenu skorova ispitanika. Detaljno je prikazana metodologija na kojoj je bazirana konstrukcija skala laganja i autor daje sistematičan prikaz problema koje postoje u osnovi metodologije skala laganja.

Nakon teorijskog dela u kojem su određeni osnovni pojmovi iprikazane dominantna stanovišta koje su od značaja za razumevanje fenomena lažiranja i (ne)mogućnosti detektovanja laganja korišćenjem skala laganja (str. 1-44), eksplicirani su ciljevi istraživanja (str. 45-48) izložene opšte metodološke postavke.

Prva studija (str. 49-63) pokušava da pruži odgovor na pitanje: da li postoji slaganje podataka na skali laganja kada podatke prikupimo iz dva izvora: samoprocenama i procenama grupe vršnjaka koji pohađaju isti razred? Koliko je nama poznato, ovo je prva studija u kojoj

je učestvovalo više procenjivača (vršnjaci, ceo razred) koji su procenili osobine ispitanika (i za koje se može očekivati da će biti više kritični u proceni od standardnih bliskih drugih) na istoj skali laganja koju je popunio i ispitanik za sebe. Rezultati pokazuju da postoji značajna povezanost samoprocena i procena vršnjaka na skali laganja čime je potvrđena prva hipoteza. Razlike u skorovima na skali laganja za samoprocene i procene drugih su statistički značajne, odnosno skorovi samoprocena su značajno socijalno poželjniji u odnosu na skorove procena vršnjaka. Ovaj rezultat omogućava da se izbegne kritika da su procenjivači imali takođe tendenciju ka davanju socijalno poželjnih odgovora za svoje poznanike i da tretiramo ukupan skor svih procena iz uzorka kao potencijalno strožiju i objektivniju meru o osobinama procenjivanog.

Prva hipoteza je potvrđena nalazom da postoji značajna korelacija između samoprocena na skali laganja i procena učenika na istoj skali: $r=0.21$, $p=0.005$. Šema linearnih korelacija faktora ličnosti i skale laganja ukazuje da je dimenzija saradljivosti najjače povezana sa skorom skale laganja merenim iz oba izvora- čime je potvrđena i druga hipoteza. Koeficijenti korelacije skale laganja i kompletne ličnosti (a i dimenzije saradljivosti) se smanjuju kada se iz skale laganja odstrane procene, tj. objektivno vidljiv deo varijanse. Korigovanjem rezultata ličnosti za meru lažiranja smanjuju se korelacije između ličnosti i procena. Smanjenje korelacija ukazuje da smo odstranili supstantivni deo varijanse ličnosti.

Predmet druge studije (str. 64-88) *longitudinalna studija*, je praćenje stabilnosti mera laganja i ličnosti i njihova povezanost sa vršnjačkim procenama i ranim dečijim interesovanjima. Osnovni dizajn ove studije je longitudinalno praćenje iste grupe učenika od drugog razreda do osmog razreda osnovne škole. Dobijeno je više rezultata koji konzistentno ukazuju da skor skale laganja reflektuje individualne razlike u ličnosti, a ne strategiju u odgovaranju. Ovi rezultati su u suprotnosti sa viđenjem skora skale laganja kao taktike u odgovaranju. Interklasni koeficijenti stabilnosti za skalu laganja su među najvišima u odnosu

na ostale primenjene varijable. Od ukupno 30 značajnih korelacija koje postoje između samoprocena i procena vršnjaka, za 19 relacija vrednost korelacija se smanji kada se iz samoprocena parcijalizuje vrednost skala laganja; u slučaju 5 korelacija parcijalizacija skala laganja ne doprinosi nikakvoj promeni.

Treća studija (str. 89-116) pokušava da pruži odgovor na pitanje: Da li visoko skorovi na skali laganja zaista ukazuju na osobu koju bi i grupa vršnjaka procenila da ima manje socijalno poželjnih osobina? U ovoj studiji smo upravo proveravali polaznu ideju na kojoj su zasnovane skale laganja, a to je: da li ispitanike koji imaju visoke skorove na skali laganja drugi zaista vide kao osobe koje imaju manje socijalno poželjnih osobina od onih sa nižim skorovima. Drugim rečima, cilj ove studije bi bio da se utvrdi da li ispitanici koji imaju teorijski validniji profil na skalama laganja (niže skorove) vršnjaci procenjuju kao osobe manje sklone manipulativnom, prosocijalnom ponašanju. Ovde je akcenat stavljen na stavke procena koje opisuju vidljivo nemoralno ponašanje u školskom kontekstu. Rezultati pokazuju negativnu povezanost skala laganja sa procenama školskog makijavelizma što govori u prilog supstantivnoj interpretaciji skora na skalama laganja (mera saradljivosti). Drugo, skale laganja nisu bile u stanju da detektuju objektivnu procenu lažiranja. Treće, kada se iz mera ličnosti parcijalizuje skala laganja i time "pročiste" skorovi od uticaja lažiranja vrednost korelacija mera ličnosti sa procenama grupe vršnjaka i sa osetljivim temama opada. Dakle, to samo znači da smo uklanjanjem varijanse tzv. laganja, zapravo uklonili supstantivnu varijansu ličnosti koji veliki broj ljudi zapaža kod ispitanika.

U zaključnom poglavlju (str. 117-142), kandidat daje osvrt na svoje istraživanje, diskutuje njegova teorijska i metodološka ograničenja, i razmatra smernice za dalja istraživanja u ovoj oblasti.

Naučni doprinos

U teorijskom smislu, ključni doprinos doktorske disertacije Ivane Peruničić Mladenović se prirode merenja tzv. skala laganja. Pokazano je da skale laganja ne mogu da posluže svrsi detektovanja onih koji pokušavaju da se prezentuju u socijalno-popželjnom svetlu, te da ih razlikuju od onih koji pokušavaju da opišu svoje tipično ponašanje i tipične stavove što tačnije. Rezultati ove disertacije značajan su prilog kritičkom preispitivanju jednog od velikih psihometrijskih mitova – mita da se pomoću skala laganja mogu otkriti oni koji ulepšavaju svoje testovne rezultate. Oni predstavljaju dodatnu evidenciju u prilog nevalidnosti skala laganja dobijenu iz značajno unapređene metodologije u odnosu na ranije studije, a koji uniformno ne podržavaju korišćenje skala laganja kao indikatora taktika u odgovaranju, tj. ulepšavanja skorova. Predmet merenja skala laganja su stvarne supstantivne individualne razlike u ličnosti, koje su najviše povezane sa visokom saradljivošću, a delom i sa visokom savesnošću i niskom sklonosti ka amoralnosti.

Zaključak

Doktorska disertacija kandidata Ivane Peruničić Mladenović predstavlja originalno i samostalno naučno delo kojim su u celosti ispunjeni ciljevi i zadaci navedeni u odobrenoj prijavi doktorske disertacije. Izabравši da se bavi jednim aktuelnim psihološkim problemom, kandidat je uložio veliki napor, znanje i resurse da prikaže i kritički analizira vodeća stanovišta u ovoj oblasti, da osmisli i realizuje sedmogodišnje longitudinalno praćenje iste grupe ispitanika, da upotrebi eksperimentalno-korelacioni dizajn empirijskog istraživanja, da motiviše više ispitanika da pristupe procenjivanju svojih vršnjaka i da znalački i nepristrasno interpretira dobijene rezultate. Pored nesumnjivog naučnog značaja rezultata ove disertacije, ne smeju biti zaboravljeni ni praktični. Naime, praksa da se podaci sa tzv. skala laganja koriste kako bi se korigovali rezultati na tzv. supstantivnim skalama ličnosti i danas je zastupljena, naročito u kliničkoj praksi. Rezultati ove disertacije ukazuju ne samo na

suvišnost već i štetnost takvih procedura, jer se na osnovu tih procedura koje mogu „pokvariti“ skrove na supstantivnim skalama mogu doneti i pogrešne odluke, koje mogu uticati na živote ljudi.

Imajući sve izneto u vidu, Komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati naše pozitivno stručno mišljenje i kandidatu Ivani Peruničić Mladenović odobri javnu odbranu doktorske disertacije „Da li skale laganja mere laganje ili supstantivne dimenzije ličnosti?“.

Komisija:

dr Goran Knežević (mentor), redovni profesor
Filozofski fakultet u Beogradu

dr Jovan Mirić, redovni profesor
Filozofski fakultet u Beogradu

dr Tatjana Vukosavljević Gvozden, redovni profesor
Filozofski fakultet u Beogradu

dr Goran Opačić, vanredni profesor
Filozofski fakultet u Beogradu